

Η Ν Ε Α

Ζ Ο Η

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΕΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΕΤΟΣ Γ'.

ΙΟΥΝΙΟΣ 1907

ΑΡΙΘ. 34

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Ικανά, ὡς νομιζομεν διαλαβόντες ἐν τοῖς προηγουμένοις περὶ Ἑλλάδος ἐξ ἀπόψεως ἐκπολιτιστικῆς, φιλοσοφικῆς, θρησκευτικῆς, ἠθικῆς κ. τ. τ. εὐκαιρον ἤδη ἡγοῦμεθα ἵνα μεταδιδᾶσθωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Ρώμην, τὴν ἐξόχως κυριαρχοῦσαν καὶ ὅπως κοσμοκράτειραν ἐν τοῖς χρόνοις καθ' οὓς ὁ χριστιανισμὸς ἐπιφαίνεται.

Ἄλλως τε ἐκεῖ εἰς Ρώμην φυσικῶς καὶ κατ' ἀνάγκην μεταδιβαζόμεθα μετὰ τῆς μητρὸς ἡμῶν Ἑλλάδος, ὑποτασσομένης ἤδη ὑπὸ τὰ Ρωμαϊκὰ ὅπλα, ἀλλ' (ὡς καὶ προλαβόντες εἵπομεν) ὑποταξάσης ὑπὸ τὸ ἴδιον ἐαυτῆς πνεῦμα τοὺς Ρωμαίους κατακτητὰς αὐτῆς. πρὸς μεγάλην ἀπέλπισίαν τοῦ γέροντος συντηρητικοῦ Κάτωνος.

Καὶ τῆς Ρώμης αὐτῆς τὸν πολιτισμὸν, τὸν ἐν πολλοῖς φωτεινὰ παρουσιάζοντα σημεῖα ἐὰν βαθύτερον ἀναταμίωμεν εὐρίσκομεν ὄντα πραγματικῶς σκληρὸν καὶ ἡμιστὰ ἐξανθρωπιστικόν.

Ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς μάλιστα καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Δημοκρατίας, ἡ Ρώμη ἐφέρετο πρὸς πάντα αὐτὸ τοῦτο ὡς ἀληθὴς λύκαινα.

Πρὸς τοὺς ὑποτασσομένους λαοὺς ἐφέρετο μὲ ἀδυσώπητον καὶ ἀπηνὴ αὐστηρότητα· ἐν τῇ καθύλου δὲ ἐξωτερικῇ τῆς Ρώμης πολιτικῇ ἦσαν ἄγνωστοι ὅπως αἱ ἀδρότητες καὶ αἱ ἐπιφυλάξεις. Τὰ πάντα ἐπετρέποντο

κατὰ πάσης πόλεως ἥτις ἐτόλμα νὰ ἀντιστῇ εἰς τὸ θέλημα τῆς Ρώμης.

Οἱ πατρίκιοι ἐφέροντο πρὸς τοὺς πληθεῖς μὲ τὴν ὑπερφροσύνην καὶ τραχύτητα ὥστε στάσεις ἐκ τούτου πλέον ἢ ἀπαξ προῆλθον, συνέπεια τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ πλέον ἐπικράτης τῆς ἐξουσίας τῶν πρώτων (τῶν πατρικίων) ἐπὶ τῶν δευτέρων, (τῶν πληθεῖων).

Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ὁ πατὴρ δὲν ἦτο ἡ πραγματικὸς δεσπότης καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως, εἰς τὰ ἰδιοτροπώτερα θελήματα τοῦ ὁποίου ἦσαν καθ' ὁλοκληρίαν ἐγκαταλελειμμένοι ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ.

Ὡς πρὸς τοὺς δούλους, οὗτοι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν ἀπόλυτον διάκρισιν τῶν κυρίων αὐτῶν.

Αὐτὸς δὲ ὁ Κάτων, ὁ ἀντιπρόσωπος εὐτος τῆς ἀρχαϊκῆς τῶν Ρωμαίων πολιτείας, συνίστα ὡς ἔργον καλὸν καὶ συνετὸν, τὴν ἐκθεσιν καὶ ἐγκατάλειψιν εἰς ἀπώλειαν τῶν γεγρακότων ἤδη ἡ ἀσθενῶν δούλων, ὧν ἡ συντήρησις ἀπῆτει πλείονα δαπάνην ἢ ὅσον κέρδος ἀπέφερον εὗτοι. Νῆσός τις μάλιστα, ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ κειμένη, ἦτο προωρισμένη νὰ δέχεται τοὺς δυστυχεῖς τούτους οἵτινες ἐπ' αὐτῆς, ἄστικοι καὶ καθ' ὁλοκληρίαν ἐγκαταλελειμμένοι ἄφινον τὴν τελευταίαν αὐτῶν πνεύν.

Ἄλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ θρησκευτικαὶ τῶν Ρωμαίων τε-
λεταί, δὲν ἦσαν ἄμοιροι αὐτὸ τοῦτο ἀπανθρώπου σκλη-
ρότητος. Ἐάν δὲ τὸ αἷμα δὲν ἔρρει μετὰ τὸσης ἀφθο-
νίας ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν θεῶν, ἐν Ρώμῃ, ὡς ἔρρει ἐν ἄλ-
λαχοῦ (ὡς ἐν Καρχηδόνι χάριν λόγου), αἱ ἀνθρωπο-
θυσίαι ὅμως καὶ ἐν Ρώμῃ ἐγένοντο ἐν μακροχρονίῳ
χρήσει ἢ μάλλον ἵνα ὁμιλήσωμεν ἀκριδέστερον, οὐδέποτε
αὐταὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς ἐκ τῆς ἀρχαίας Ρώμης.

Ἰδοὺ πῶς συνοψίζει τὰς περὶ ἀνθρωποθυσιῶν καὶ
Ρωμαίους διαφόρους εἰδήσεις τῶν ποιητῶν καὶ ἱστορι-
κῶν τούτων, ὁ πολὺς Δέλιγγερ, εἰς τῶν κορυφαίων τῆς
παλαιοκαθολικῆς λεγομένης μερίδος:

— «Πολυάριθμα ἔχνη διατηρηθέντα ἐν τοῖς ἔθιμοις
καὶ τῇ κατὰ παράδοσιν μυθολογίᾳ, μαρτυροῦσιν ἐπαρ-
κῶς ὅτι οἱ Ρωμαῖοι καὶ τὰ ἔθνη τῆς αὐτῆς φυλῆς ἐθυ-
σίαζον τοὺς ἀνθρώπους ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς προηγη-
θεῖσι τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς: Αἱ ἐστιαῖδες ἱερεῖαι, κατ'
ἔτος εἰς τὰς ἰδᾶς τοῦ Μαΐου, ἐκρήμνιζον εἰς τὸν Τίβε-
ριν ἀπὸ τῆς γεφύρας τῆς λεγομένης τοῦ Σιπλικίου,
24 ἀνδρείκελα ἐκ καλάμων κατασκευασμένα καὶ ἀν-
τιστοιχοῦντα πρὸς ἄλλα τόσα πραγματικά ἀνθρώπινα
σώματα, τὰ ὅποια ζῶντα καὶ δεδεμένα χεῖρας καὶ πό-
δας ἐρρίπτοντο ἐν προγενεστέρᾳ ἐποχῇ εἰς τὸν αὐτὸν
ποταμὸν πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Σατύρου (Κρόνου).

Κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς θεᾶς Μανίας (Furia) καὶ
τῶν ἐφεστίων θεῶν, ἐξετίθεντο εἰς τὰς τριόδους ἢ ἐκρέ-
μαντο ἀπὸ τῶν θυρῶν τῶν οἰκῶν τόσαι πλαγγόνες
(κοῦκλαι) ὅσα πρόσωπα ἐκάστη οἰκογένεια περιελάμ-
θανε, ὡς μέλη αὐτῆς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Αἱ
πλαγγόνες αὗται ἀντικαθίσταν τὸν τρόπον τινὰ τὰς οἰονεῖ
ὑπὸ τῶν θεῶν ἀπαιτούμενας ἀνθρωποθυσίας, καὶ ἡλ-
πίζετο ὅτι ἡ θεὰ Μανία καὶ οἱ Ἐφέστιοι, ἀρκούμενοι
εἰς τὴν προσφορὰν τῶν πλαγγόνων τούτων, θὰ ἐχα-
ρίζοντο εἰς τοὺς ζῶντας καὶ θὰ παρηγοῦντο πάσης ἐπὶ
τῆς ζωῆς τούτων ἀπαιτήσεως. Καὶ τὸ ἔθος δὲ τὸ ἀπ'
αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐπικρατήσαν παρὰ
Ρωμαίους τοῦ ρίπτειν εἰς τὸν ποταμὸν Τιβερὶν τοὺς
ἀπὸ ἐξήκοντα καὶ ἄνω ἐτῶν γέροντας, διετηρήθη μέ-
χρι τῶν ἱστορικῶν τῆς Ρώμης χρόνων, ὅτε καὶ μόνον
διὰ καλαμίνων (ὡς προλαβόντες εἵπομεν) ὁμοιωμάτων
— ἀνθρώπων ἀντικαθίσταντο τὰ καταδεδικασμένα καὶ
ὥστε ἀποδιοπομπαῖα ταῦτα θύματα.

Ἀλλὰ μὴ τις ὑποθῇ ἐκ τούτου, ὅτι διὰ τῶν ἀνα-
πληρωματικῶν τούτων προσφορῶν, ἦτοι τῶν πλαγγό-
νων καὶ τῶν ἄλλων ὁμοιωμάτων κατηργοῦντο ὀριστι-
κῶς αἱ ἀνθρωποθυσίαι. Μηδαμῶς!

Καὶ εἰς βεβαίωσιν τοῦ ἐναντίου ἔστωσαν τὰ ἐξῆς
παραδείγματα:

Κατὰ τὸ ἔτος 227 π. Χρ. ἀνακαλύψαντες οἱ Ρω-
μαῖοι ἐν τοῖς σιβελλικοῖς βιβλίοις πρόρρησιν τινα τῆς
θεομάντιδος Σιβύλλης ὅτι οἱ Γαλάται καὶ οἱ Ἕλληνες

ἔμελλον νὰ κυριεύσωσι τὴν Ρώμην, πρὸς ἀποτροπὴν
τοῦ κινδύνου ἀπεφάσισαν νὰ θάψωσι ζῶντας ἐν μέσῳ
τῷ «φόρῳ» ὁ. ἔ. τῇ ἀγορᾷ ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυ-
ναῖκα ἐξ ἐλατέρου τῶν ρηθέντων ἐθνῶν, καὶ οὕτω νὰ
θεωρηθῇ ὡς πραγματοποιηθεῖσα ἡ πρόρρησις διὰ τῆς
οἰονεῖ κατοχῆς τῆς γῆς τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν σωμάτων
τῶν δύο τούτων δυστυχῶν. Εὐνόητον δ' ὅτι καὶ ἐξε-
τελέσθη πράγματι ἡ ἀπόφασις αὕτη ἕνα ληφθεῖσα.
Οὐχὶ δὲ τότε μόνον ἀλλὰ καὶ κατόπιν πλέον ἢ ἅπαξ
ἐπανελήφθη ἡ ὅλως ἀπάνθρωπος αὕτη ἀνθρωποθυσία,
ἢ οὐδὲν ἄλλο χαρακτηρίζουσα ἢ λαὸν αἰμοχαρῆ, μεθ'
ὅλην τὴν ἀπόπειραν τοῦ Τίτου-Διδίου, ζητούντος νὰ
συγκολάσῃ τὸ πρᾶγμα καὶ χαρακτηρίζοντος τὴν θυ-
σίαν ταύτην ὡς ἀπλοῦν ἀντιρωμαϊκὸν ἔθιμον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ὅμοιον παρά-
δειγμα θυσίας Ἑλλήνων καὶ Γαλατῶν ὑπὸ τῶν Ρω-
μαίων πρὸς ἀποσόδησιν δῆθεν ἐνδεχομένου κινδύνου, ἐξ
ἀφορμῆς συμβάσεως ποτὲ ἀποπλανήσεως δύο ἱερέων
καὶ κατακραυγῆς τρίτης, συμβάντων τὰ ὅποια
ἐξεληφθήσαν ὡς σημεῖα τῆς ὁργῆς τῶν θεῶν, οἵτινες
ἔπρεπε νὰ ἐξιλεωθῶσι καὶ ἐξιλεοῦντο διὰ τῶν θυσιῶν
τούτων.

Μόλις ἐν ἔτει 95 π. Χρ., ἀπόφασις τῆς Γερου-
σίας ἀπηγόρευε τὰς ἀνθρωποθυσίας. Ὁ Πλίνιος ἐν
τούτοις καὶ κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον μνείαν ποιεῖται
γενομένων πολλὰς ἀνθρωποθυσίας, ἀν μὴ δημοσίων
ἀλλ' ἰδιωτικῶν. Διότι κατὰ τὴν τῶν Ρωμαίων ἀντί-
ληψιν, καὶ αὐτῆς τῆς ισχύος νόμον ἐχούσης ἀποφάσεως
τῆς Γερουσίας ἐπιτρέπετο ἡ παραδασίς εἰς τινὰς πε-
ριστάσεις. Μάλιστα αὐτὸς οὗτος ὁ Πλίνιος διατυπῶ
ἐν τῇ χρονογραφίᾳ αὐτοῦ καὶ τὴν δέσιν ἣτις ἀπηγ-
γέλλετο πρὸς τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῶν ἀνθρωποθυσιῶν τού-
των, δέσιν ἣτις ἐμποιεῖ τῇ ἀληθείᾳ τὴν φρικτοτάτην
ἐντύπωσιν καὶ μόνον ἀναγκαστομένην.

Ἄλλ' εἶπερ ποτε καὶ ἄλλοτε, ἐν καιρῷ τῶν ἐσωτε-
ρικῶν ταραχῶν κατελαμβάνοντο ὑπ' ἀκρατήτου τῆς
διψῆς τοῦ αἵματος ὅ,τε ρωμαϊκὸς λαὸς καὶ οἱ ἀντι-
πρόσωποι αὐτοῦ.

Κατὰ τινὰ στάσιν ἐπὶ παραδείγματι συμβᾶσαν ἐν
Ρώμῃ καὶ προκληθεῖσαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ
Καίσαρος, τὸ λεγόμενον συμβούλιον τοῦ Ἀρεως, ἀ-
παρτιζόμενον ἐκ τῶν ποτιφύκων καὶ τοῦ Φλαμινίου
ἀντιπροσώπου κατεδίκασαν εἰς θυσίαν ἐξιλαστήριον
τοῦ δῆθεν προσβληθέντος Ἀρεως δύο ἐκ τῶν στασια-
στῶν τούτων στρατιωτῶν, ὧν καὶ ἐξετελέσθη ἡ κατα-
δίκη ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ μέχρι σήμερον γνωστοῦ ὑπὸ
τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχαίου θεοῦ τοῦ πολέμου (πεδίου τοῦ
Ἀρεως), αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν θυσιασθέντων ἐξετέθησαν
εἰς κοινὴν θέαν πρὸ αὐτῶν τῶν Καίσαρείων Ἀνα-
κτόρων.

Ἄλλως τε οἱ Ρωμαῖοι τοσούτου ἦσαν ἐξωκεικωμένοι

»πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς δι' ἀνθρωπίνων θυμάτων ἐξ-
 »λώσεως τοῦ θεοῦ καὶ εὐαρεσκείας πρὸς τοὺς νεκροὺς
 »ὥστε ἀκριβῶς αὕτη αὕτη ἡ ἰδέα ἔδωκε τὴν γέννησιν
 »εἰς τὸ ἀποτρόπαιον καὶ τερατωδέστατον ἔθιμον τῶν
 »θηριομαχῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐν Ρώμῃ αἰματηρῶν
 »θεαμάτων».

Μὴ δέ τις πρὸς ταῦτα ἀντιτάξῃ τὰς ἐποχὰς ἐκείνας
 τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας καθ' ἃς ὅπωςδήποτε λαμ-
 πρὰς φάσεις παρουσιάζει ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς. Ναι,
 καὶ ἡμεῖς πρῶτοι ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ
 οὐδεὶς δύναται νὰ συγκαλύψῃ τὰς ὄντως ὡραίας σελίδας
 τῶν ὁποίων οὐδαμῶς στερεῖται καὶ ὁ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον
 καθ' ἅπαντα σχεδὸν τὸν κόσμον ἐπεκταθεὶς πολιτισμὸς
 τῆς Ρώμης.

Οὐδεὶς αἰφνης θὰ δυνήθῃ ποτε ν' ἀρνήθῃ τὴν λάμψιν
 τοῦ αἰῶνος τοῦ Αὐγούστου, ὅστις δικαίως παρασυμβά-
 λεται πρὸς αὐτὸν τὸν ἐν Ἑλλάδι αἰῶνα τοῦ Περικλέους,
 καὶ καθ' ὃν ἀνεφάνησαν τὰ ἐξοχώτερα τῆς Ρώμης
 πνεύματα ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐν τῇ ρη-
 τορείᾳ, ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ ἐν πᾶσι καθόλου εἰπεῖν τοῖς
 κλαδοῖς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος
 (πρὸς Βιργιλίους, Ὀράτιους, Ὀβιδίους, Λουκρητίους,
 Τερεντίους, Τίτους-Λιδίους, Σαλουστιούς, Κικέρωνας
 καὶ σειρὰν ὅλην ἄλλων).

Ναι! πᾶς τις πράγματι δὲν δύναται ἢ νὰ θαυμάσῃ
 παρακολούθων τὴν διὰ τῆς ἰσχύος τῶν Καيسάρων γι-
 γαντιαίαν ὄντως ἐξάπλωσιν ἀνά πᾶν σχεδὸν τῆς γῆς
 τὸ πρόσωπον τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, καὶ οὐδεὶς ὑπάρ-
 χει ὁ μὴ καταπληττόμενος, ὅταν βλέπῃ τὸν Ὀκταβίου,
 τὸν πρῶτον εἰσγρηγνὴν τῶν προγραφῶν ἐν Ρώμῃ, μετα-
 μορφούμενον αἰφνης εἰς τὸν ἐνδοξότερον τῶν Καيسάρων
 καὶ προσωνομίαν προσλαμβάνοντα τὴν τοῦ Αὐγούστου,
 προσωνομίαν κατόπιν μεταδοθεῖσαν καὶ πᾶσι τοῖς μετ'
 αὐτὸν Καίσαρσι.

Καὶ συνομολογοῦμεν λοιπὸν μετὰ πάντων ὅτι ἐπὶ
 τοῦ Αὐγούστου τούτου Ὀκταβίου ἀρκούντως φωτεινὸς
 ἐξελάμψεν ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ εὐερ-
 γητήματα δὲν περιορίσθησαν εἰς μόνην τὴν Ρώμην
 ἀλλ' ἐπέξετάθησαν καὶ καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν οἰκου-
 μένην ἥς αὕτη ἐκυρίαρχησεν. Ἐκ δὲ τῶν εὐεργετημά-
 των τὸ μέγιστον τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἐξάρωμεν
 ἐνταῦθα, τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἄλληγορικὴν γλῶσσαν «ὁ
 ναὸς τοῦ Ἰανοῦ ὀριστικῶς ἐκλείσθη» ἐπὶ τοῦ Ὀκταβίου
 καὶ ἡ εἰρήνη ἐφ' ἱκανὸν ἐβασίλευσεν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα, τίς δύναται νὰ ἀρνήθῃ ὅτι
 καὶ ὑπὸ τὴν λαμπρὰν ταύτην ἐπίφασιν τοῦ Ρωμ. Πο-
 λιτισμοῦ, δὲν ὑπεκρύπτοντο τόσα καὶ τόσα τὰ ἐλκώδη
 ἠθικῶς μέρη; Ἡ μήπως, ἵνα ἀπὸ τοῦ εὐκλεεστέρου
 τῶν Καيسάρων ἀρξώμεθα, αὐτὸς οὗτος ὁ Ὀκτάβιος
 μετὰ τὴν καταλήψιν τοῦ Πηλουσίου δὲν ἐθυσίασε 300
 αἰχμαλώτους εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἀποθεωθέντος Ἰουλίου
 Καίσαρος, πρὸς ἐξίλασμον αὐτοῦ;

Περὶ δὲ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν οὐχὶ Σίξτος ὁ
 Πομπηΐος ἔρριπτε πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἵππων ζώντων
 εἰς τὴν θάλασσαν ὡς θυσίαν εὐχαριστήριον εἰς τὸν Πο-
 σεϊδῶνα, διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀντιπάλου στόλου
 ὑπὸ σφοδρὰς τρικυμίας;

Καὶ ἵνα συντάμωμεν τὰ πλεῖστα ὅσα καὶ ἄλλα πα-
 ρεμπύπτοντα ἐν τῷ μεταξὺ παραδείγματα σκληρότητος
 καὶ ἀπανθρωπίας, ἐάν πᾶς τις ἴσταται θαυμάζων τὸν
 ὄντως λαμπρὸν κατὰ τὸ ἐπικρατέστερον αἰῶνα τοῦ
 Αὐγούστου-Ὀκταβίου, πῶς θέλει διατεθῇ ὅταν μετ' οὐ
 πολὺ, ἴδῃ ἐμφανιζομένους ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν Καيسάρων
 τὰς εἰδεχθεὶς καὶ τερατώδεις μορφὰς τῶν ὡμῶν τυράν-
 νων Τιβερίου, Καλλιγούλα, Κλαυδίου, Νέρωνος, Ἡ-
 λιογαβᾶλου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τούτοις ὁμοίων;

Ἀλλὰ καὶ ἂν τις θελήσῃ νὰ ἐξαίρῃ τὴν σειρὰν
 τῶν Καيسάρων τούτων, ὡς οἰοεὶ παρεκβατικὴν τινα
 ἐποχὴν τῆς ἱστορίας τῆς Ρώμης, καὶ ὡς ἀτομικὰς ὁμό-
 τητας θελήσῃ νὰ ἀποκλείσῃ εἰς μόνους τοὺς Αὐτοκρά-
 τορας τούτους τῆς Ρώμης τὰ τόσα ἐκείνα τοῖς πᾶσι
 γνωστὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τερατουργήματα αὐτῶν. ἐξ ὧν
 (ἐπειδὴ περὶ ἀνθρωποθυσιῶν ὁ λόγος) ἀναφέρουμεν τὸ
 τοῦ Καλλιγούλα, ὅστις ὑπὲρ παρατάσεως τῆς ἰδίας ἐαυ-
 τοῦ ζωῆς, ἄλλαις λέξεσιν «ὑπὲρ ὑγείας αὐτοῦ καὶ μα-
 κρομερέουσας» (ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον διὰ τοὺς ἡμε-
 τέρους Ἀρχοντας), ἐκρήμνιζεν ἀπὸ κρημνῶν βρά-
 χων ψυχὰς ἀθώας, θύματα τῆς θηριώδους σκληροκαρ-
 δίας καὶ ἀπανθρωπίας αὐτοῦ, ἀφοῦ πρῶτον διέτασσε
 καὶ ἐστόλιζον τὰ θύματα ταῦτα μὲ διάφορα κοσμήματα,
 — καὶ ἂν, λέγομεν, ταῦτα καὶ τὰς ἄλλας τῶν ὡμοτά-
 των τούτων Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων πράξεις ζητήσῃ
 τίς εἰς τούτους καὶ μόνους ὡς ἀποκλειστικὰς αὐτῶν ὁμό-
 τητας νὰ περιορίσῃ, ἡμεῖς εἰς τοῦτο ἀντιτάττομεν τὴν
 παρατήρησιν ὅτι, ἐάν ἐν τούτοις ἐξετελοῦντο τοιαῦται
 πράξεις τοῦτο ἐσήμαινεν ὅτι αὗται ἦσαν ἀνεκταὶ καὶ
 παρ' αὐτῷ τῷ ρωμαϊκῷ καθόλου λαῷ.

Ἄλλως τε (διὰ νὰ συνεχίσωμεν τῶν ἀνθρωποθυσιῶν
 τὰ παραδείγματα) καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὰ
 ἀποτρόπαια ταῦτα παραδείγματα δὲν ἐκλείπουσιν. Ἀ-
 φοῦ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (117 μ.
 Χρ.) τοῦ τοσοῦτον αὐστηρῶς τὰς ἀνθρωποθυσίας ἀπα-
 γορεύσαντος, ὁ λαὸς δὲν ἔπαυσεν, εἰς τὸν πρῶτον τυχὸν
 παρουσιαζόμενον, καὶ ἐκ τῶν θεῶν ὑποτιθέμενον κίνδυνον
 προσφεύγων εἰς τὸ ἀπαίσιον μέτρον τῆς δι' ἀνθρωποθυ-
 σιῶν ἐξιλεώσεως αὐτῶν.

Ὁ δὲ Αὐρηλιανὸς, ἐν ἔτει 270 μ. Χρ. κατὰ τὴν
 εἰσβολὴν τῶν Μαρκομάνων προέτεινεν εἰς τὴν Γερουσίαν
 νὰ παραδοθῶσιν εἰς θυσίαν ἐξιλαστήριον τοῖς θεοῖς ὅλοι
 ὅσοι κατεκρατοῦντο αἰχμαλωτοὶ ἐκ τῶν διαφόρων ὑπο-
 τελῶν ἐθνῶν.

Καὶ ἵνα κατακλείψωμεν τέλος τὴν σειρὰν τῶν παρα-
 δεγμάτων τῆς ρωμαϊκῆς αἰμοχαρείας διὰ τοῦ ζωηρο-

τάτου τούτων: χαρακτηριστικωτάτη τῆς τῶν Ρωμαίων αἰμοχαρείας ἦτο ἡ τελουμένη καθ' ἔτος ἑορτὴ εἰς τιμὴν Διὸς τοῦ Λατίου, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀγαλμα ἔπρεπε νὰ ραντισθῇ μὲ οἶλα ἀνθρώπινον κατὰ τὴν ἑρτὴν ταύτην. Πρὸς τοῦτο δ' ἐδίδοιτο ἀγῶνες δημόσιοι καθ' οὓς ἐλάμβανον χώραν αἱ εἰς ἡμερησίαν οὖσαι διάταξιν ἐν Ρώμῃ μονομαχίαι ἢ θηριομαχίαι. Τὸ αἷμα τῶν πιπτόντων μονομάχων ἢ θηριομάχων συνελέγετο ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ δι' αὐτοῦ ἔρραντιζέτο ὑπὸ τούτου τὸ εἶδωλον τοῦ θεοῦ. Σημειώτεον δ' ὅτι μέχρις αὐτοῦ τοῦ 3ου αἰῶνος διήρκεσεν ἡ τελετὴ αὕτη, ἧς καὶ ποιοῦνται μνεῖαν ὁ Τατιανὸς (τέλος τοῦ Β' αἰῶνος μ. Χρ.) καὶ ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ θύραθεν συγγραφεῖς, αὐτόπται τῆς ὑπὸ ἐξιστόρησιν τελετῆς γινόμενοι μάρτυρες.

— Ἀλλὰ καιρὸς ἦδη ἵνα ἀπὸ τῆς σκληρότητος τῆς ἐν ταῖς ἀνθρωπυσταῖς διαφανομένης μετενέγκωμεν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν ἑτέραν φάσιν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ τὴν πολυθεῖαν, ἧς καὶ ἐν Ρώμῃ εὐρυτάτην ἐπεξέτεινε τὴν ἐπικρατίαν αὐτῆς, τοσοῦτον ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Ρώμη κυριεύσασα τὸν κόσμον ὅλον σχεδὸν ἐκυριεύθη ἐν τούτοις καὶ αὕτη ὑπὸ τῆς πρὸς θεοποίησιν τῶν πάντων τάσεως.

Πᾶς ὑπὸ τὴν Ρώμην ὑποτασσόμενος λαὸς ἐδάινειεν εἰς αὐτὴν τοὺς ἰδίους θεοὺς. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ Ἑλλάς ὑποδληθεῖσα καὶ αὕτη εἰς τὸν ρωμαϊκὸν ζυγὸν, κατάρθρωσεν ἐν τούτοις νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν Κυρίαρχον αὐτῆς μετὰ τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ τῆς καὶ τὴν ἑαυτῆς μυθολογίαν καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς σελίδας.

Ἦλθε δ' ὡς ἐκ τούτου ἐποχὴ ἐν Ρώμῃ καθ' ἣν, τὸ Πάνθεον δὲν ἦτο ἄλλο τι ἢ χαῶδες τι καὶ ἀπέραντον πανδαμόνιον, ὅπου τὰ πάντα ὡς θεοὶ ἐλατρεύοντο, πλην τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Εἶχον δὲ καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ὀλύμπῳ, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἐνταῦθα τὴν θέσιν αὐτῶν ὅλα τὰ πάθη, αἱ μεγαλῆτεραι κακίαι καὶ ὅλαι αἱ ἀδυναμίαι τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ οἱ ὁμότεροι τῶν τυράννων-Καισάρων καταλαμβάνουσι θέσιν ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ Πανθέῳ.

Οὕτως ὁ Τιδέριος ἀνηγορεύθη θεός, μὲν λέξει ἀπεθεώθη ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων οἵτινες ἐπέσπευσαν τὸ τέλος αὐτοῦ στραγγαλίσαντες αὐτόν.

Ἄλλος δὲ τις Ρωμ. Αὐτοκράτωρ, ἀφίπων τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πνοὴν ἔλεγεν: «Ἴδού αἰσθάνομαι ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης εἰσέρχομαι εἰς τὸ Πάνθεον, γίνομαι θεός».

Καὶ τί ταῦτα παραθέτομεν τὰ παραδείγματα, ἀφοῦ, Αὐτοκράτωρ ὅστις μετὰ τῆς Καισαρικῆς πορφύρας συνεδύαζε καὶ τὴν φιλοσοφικὴν τήβεννον, ὁ Αὐτοκράτωρ—λέγομεν—ἅμα δὲ καὶ διακεκριμένος τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ φιλόσοφος Μάρκος-Αὐρηλῖος, ἀσυστόλως ὅλως ἐχρησιμοποίησε τὴν Αὐτοκρατορικὴν αὐτοῦ ἰσχὺν διὰ νὰ κατατάξῃ εἰς τὴν χορείαν τῶν τότε λατρευόμενων θεῶν,

Βάρον τὸν πρῶν συστράτηγον αὐτοῦ, ἄνδρα ἐλλεινόμενον καὶ ἡμιπαράφρονα, ὡς καὶ τὴν σύζυγον ἐκείνου Φαυστίαν, μίαν δεδημοσιευμένην καὶ πασίγνωστον ἑταίραν;

Τὴν δὲ μωρὰν καὶ ὅλως ἄτοπον τοῦ Αὐτοκράτορος θέλησιν οἱ πάντες, κλίνοντες τὸν αὐχένα, δέχονται ὡς θεῖον νόμον, μὴδ' αὐτῶν ἐξαιρουμένων τῶν ἄλλως ὀφειλόντων ἵνα ὥτι μᾶλλον ἀνεπηρέαστοι. Καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης θελήσεως, καὶ τῶν βλακιστέρων καὶ μᾶλλον μεμωραμένων Αὐτοκρατόρων συμβαίνει. Οὕτω δὲ βλέπομεν αὐτὸν τὸν ἄλλως ἐξοχον φιλόσοφον Σενέκαν οὐ μόνον ἀποσιωπῶντα πρὸ τῶν φρικτοτέρων ἀνοσιουργημάτων τοῦ ὧμοῦ καὶ ἀπανθρώπου Νέρωνος, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπεραπολογούμενον αὐτοῦ ἐπὶ τῷ φόνῳ τῆς Ἀγριππίνης, μόνον καὶ μένον διὰ νὰ φανῇ ἀρεστὸς εἰς τὸν τύραννον.

Τὰ ἀνωτέρω, παραδείγματα ἀντιπροσώπων τῆς φιλοσοφίας, ἧς ὡς τοιαύτη ἔδει ἵνα ἢ ὅλως ἀνεξάρτητος ἠθικῶς καὶ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ παθῶν, ἀλλ' ἧς εὐτελεστάτη ἀποβαίνει θεραπείαινα τῆς τυραννίας, ἔστω ἡ τρανότερα μαρτυρία τῆς ἠθικῆς ἧς ἐνυπῆρχεν ἐν τῷ πολιτισμῷ τῆς Ρώμης.

Καὶ ἀφοῦ ἐπεθεωρήσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸ Ρωμαϊκὸν Πάνθεον, ἔνθα ἕκαστος τῶν ἐκεῖ τεταγμένων θεῶν ἐτύγγανε καὶ λατρείας ἐξειδικεύσους αὐτῶν κατὰ λόγον τῶν κακιῶν ἃς διέπραξε, ζῶν ἐν τῷ κόσμῳ, — ἐὰν κατέλθωμεν ἤδη πρὸς τὸν στίβον τοῦ ρωμαϊκοῦ θεάτρου καὶ ἐκεῖ θὰ εὕρωμεν τὴν ὁμότητα καὶ τὴν ἀνηθικότητα ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐντάσει ἀναπτυσσομένην τόσον εἰς τὰς παραστάσεις τὰς αἰματηρὰς περὶ ὧν ἀρκετὰ ἦδη ἀλλαχοῦ διελάβομεν, ὅσον καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς, ἢ τὰ λεγόμενα μυστήρια. Καὶ ἀρκούμεθα ἀναφορικῶς μὲν πρὸς τὰς πρώτας ν' ἀναφέρωμεν ὅτι ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἡμέρᾳ τὸ Σταδῖον ἐπλημύρῃσε κυριολεκτικῶς ἀπὸ ἀνθρώπινον αἷμα, ἐκ δὲ τῶν μυστηριωδῶν ὀργῶν τῶν τελουμένων ὑπὸ τὸ πρῶσχημα θρησκευτικῶν τελετῶν ἐν Ρώμῃ, νὰ μνημονεύσωμεν ἐκείνου ὅπερ ἐτελέσθη ποτὲ ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς θεᾶς Φλώρας καὶ καθ' ὃ τρεῖς ὅλαι χιλιάδες ἱερειῶν ἐχόρευσαν ἐν τῷ θεάτρῳ χοροὺς ὧν τὸ ἄτεμον οὐδεὶς κάλαμος ἀνθρώπου (καὶ τοῦ ἀναιδεστεροῦ) νὰ περιγράψῃ δύναται.

(ἔπεται συνέχεια)

Ἀρχιμ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ ΓΙΑΝΝΑΓΚΑΣ

